

A PÉNZ MINT SAJÁTOS JOGTÁRGY

Gárdos István

Kié a pénzem?

A pénz dologi jogi vizsgálata

Budapest, 2016

Wolters Kluwer

A közelmúltban jelent meg a Wolters Kluwer kiadó gondozásában Gárdos István *Kié a pénzem?* talányos és találó címet viselő monográfiája, amely *A pénz dologi jogi vizsgálata* alcímmel határozza meg közelebbről a vizsgálandó tárgyát.

Egyetértünk *Menyhárd Attila* professzor megállapításával, aki úgy fogalmazott egy beszélgetés során, hogy nagy bátorságra vall egy ilyen témát felvetni. A pénzt – annak ellenére, hogy mindennapi polgári jogviszonyaink állandó szereplője –, sem a jogalkotás, sem a magánjogi irodalom nem részesítette a megérdemelt figyelemben. Legalábbis, ami a dologi jogi megítélést illeti. A pénz dologi jogi sajátosságai, de még előbb: egyáltalán dologi jogi meghatározása meglehetősen hiányosságot mutatnak. A Polgári Törvénykönyv a dologi jogi alapokat nem veti meg, utaló szabálya a „megfelelően alkalmazni kell” fordulattal bizonyos értelemben nem segítő, hanem tanácsatlanságot tükröző, amolyan „nincs jobb” szabály. A szerző nagy lendülettel igyekszik ezért a pénz „dologi jogi hátterét” kidolgozni, illetve, mint fogalmaz, megerősíteni.

Vitán felül áll, hogy a pénz akkor is összetett jelenség, ha a készpénz és a számlapénz közötti különbséget nem is említjük. Másképpen közelít ugyanahhoz a dologhoz – azaz a pénzhez – a jogász és a közgazdász, más a szemlélődés súlypontja, és mások a szabályozás megítélésénél dominánsnak tekintett jogi alapok. Az alábbiakban néhány sorban a polgári jogász nézőpontja mutatkozik meg, elsősorban annak az egyetértő véleményünknek hangot adva, hogy *a pénz jogi természetének vizsgálata nemcsak szükséges, de érdekes és izgalmas is.*

A pénz mint sajátos jogtárgy és a pénzhez szükségszerűen kapcsolódó polgári jogi tulajdonságok (elsősorban a szerző által is többször említett helyettesíthetőség és elhasználhatóság mint dologi jogi, de kötelmi hatással is bíró jellemvonások) néha olyan helyzetet teremtenek, hogy a pénzen fennálló *dologi jogokat már-már szinte kötelmi intézményként kell kezelniünk.* Ez bizonyos értelemben véve fordítva is igaz: a megszokott kötelmi jogi intézmények tartalma szükségszerűen megváltozik, a jogviszonyok a dologi jog szempontjából is más megítélés alá esnek, ha a jogviszony közvetett tárgya pénz. Nem üres kérdés tehát általában véve sem, a kötelmi jogi – szerződési jogviszonybeli – dinamikájában pedig még inkább a címbeli felütés: kié a pénzem? A cím tehát – nézetünk szerint – nem önellentmondás, ahogyan a szerző szerényen bevezeti gondolatait, hanem a bonyolult jogi helyzet pontos jellemzése.

Gárdos István könyvének szinte minden fejezete annak rögzítésével, előrebocsátásával indul, hogy a megszokott – általában kötött tartalmúnak tételezett – dologi jogi jogviszonyok *másfajta megközelítést* igényelnek, mielőtt jogtárgyként a pénz kerül szóba. És valóban, a polgári jogi intézmények ilyenkor sajátosan (mondhatjuk: rendhagyóan – rendhagyó letét, rendhagyó haszonélvezet és rendhagyó zálogjog stb.) működnek, a merev és „skatulyázós fegyelem” megkövetelése egészen egyszerűen

tarthatatlan és (vagy) bizonytalanságot eredményezhet. A pénz vonzza a „rendbontó” gondolatokat: nem véletlen, hogy a pénz esetében az obligációba kötésnek rendes szabályai tényleg módosulnak (*Grosschmid*). Ez – legalábbis nézőpontunk szerint, amelyet érzésünk szerint a szerző is osztana – arra vezet, hogy a pénzkötelmekkel (tágabb értelemben: pénzhez fűződő jogviszonyokkal) kapcsolatban a polgári jog hagyományos intézményei (nem éppen új jelenségként) oldódni látszanak, vagy természetes oldást igényelnek – ennek biztonságos kezelése viszont a modern polgári jog (gazdasági jog) feladata.

Bár a szerző – miként könyve alcímében is jelzi – a pénz dologi jogi vizsgálatát tűzte ki célul, nem kerülheti meg a pénz legtágabb értelemben vett forgalmával összefüggő kötelmi jogi vonatkozások tárgyalását sem. Ezek a kérdések alkalmanként főcímek alatt, máskor úgymond kitérőként jelennek meg a könyvben. Kétségtelen, hogy a pénz dologi joga – annak ellenére, hogy *Gárdos* ezt a kifejezést nem használja – nem statikus, hanem *líktető, dinamikus dologi jog*, amely nemcsak működésében, hanem már a jogi szerkezetében is áttetsző és áttűnő határokkal bír. Ráadásul – ahogyan azt *Grosschmid* a pénzkötelmekre mondta – szereti a maga viszonyait a saját szabályai szerint rendezni, és csak másodlagosan merít az adott jogviszonyra jellemző, közös szabályokból. A pénznek – legalábbis nézetünk szerint – egyszerűen nincs olyan „körülhatárolható dologi joga”, mint a klasszikus dolgoknak; ez forgalmi természetéből, általános egyenértékes (értékmérő) tulajdonságából, helyettesíthető és „elhasználható” dologi jogi természetéből is adódik. A pénz esetében a dolgokra működő statikus megközelítés azért is tarthatatlan, mert a pénz birtok, a pénznek a vagyonban való jelenléte is szinte azonnal kötelmi szempontú vizsgálódást igényel (nem mindegy ugyanis, „hogy került oda” és „mi célból van ott”), ugyanakkor a nyert eredményeket a pénzobligáció – a kötet mottójaként választott *Grosschmid*-idézetrel egyetértve – nyomban át is alakítja. Ezért sem egyszerű a pénz dologi jogi megközelítése.

A könyvben rövid fejezetet szentel az író a kötelmi jogi kapcsolópontoknak (*A pénz a kötelmi jogban*), a monográfiát azonban a dologi jog és a kötelmi jog rendszeres összekapcsolása jellemzi. Ez – a témát tekintve – talán nem is lehet másként. A szerző könyvében többször említi a pénzkötelmek prototípusát, a kölcsönt, amelyet alkalmanként egyéb pénzre vonatkozó jogviszonyok „gyökereként” is említi. A fenti gondolatok alátámasztásaként elegendő lehet arra utalni, hogy már a pénzt „oda-vissza mozgató” (a szemléltetés kedvéért birtokból és vagyonból „ki- és bejárató”) kölcsön megítélése sem egyszerű: hol tulajdonátruházó (*dare*) típusú, hol pedig használati (*non facere*) kötelemként írjuk le: az átadott pénz jogi sorsa szempontjából azonban ez egyáltalán nem mindegy. Ma az előbbi megközelítés – a tulajdonátruházó természet – divatozik (a szerző is ebből indul ki, bár a jogviszony-sajátosságokat figyelembe véve, korántsem kötődik az axiómához mereven), de nem volt ez mindig így: a korábban említett kitűnő magánjogász, *Grosschmid* is megjegyezte: maga a kölcsön sem egyéb, mint rendhagyó haszonélvezet, legalábbis ami „a viszony intencióját illeti.” S ha ehhez hozzávesszük a jogásznemzedékek által álmukból is felkeltve skandált kamatfogalmat, amely szerint „a kamat *idegen* pénz időleges *használatának* ellenértéke...”, akkor a tulajdonba került pénz helyett a visszaadandó (mert csak használatra adott) pénz lebeg a szemünk előtt: márpedig az érdekvizony és a jogviszonytartalom szempontjából – a jogi tartalom kiképzése miatt – ez nem másodlagos kérdés.

Gárdos István könyve ezért is hiánypótló mű a jogi irodalomban, és bár nem könnyű olvasmány, meglehet az is, hogy megállapításai vitára (de legalább továbbgondolásra) ösztönöznek, a rászánt időt mindenképpen meghálálja.

Leszkoven László